

Александра МИРКОВИЋ

ГОРЊИ ОРАХОВАЦ КАО ОБРЕДНО-РЕЛИГИЈСКА ЗАЈЕДНИЦА - главни народни обичаји и празници -

Кључне речи: обредно религијска заједница, циклус религијских обичаја, крсна слава, Божић, бадњак, Ускрс, литија, црквена слава, традиционална структура, потребе заједнице, Горњи Ораховац, Бока

Теренско истраживање

Августа месеца 2003. године, група студената¹ етнологије и антропологије са Филозофског факултета у Београду, чији сам члан била, спровела је пројекат проучавања традиционалне културе, народног живота и обичаја Горњег Ораховца. Пројекат је био организациони продукт Центра за етнолошко-антрополошка истраживања Филозофског факултета, Београд и Културног центра Јадран-Арт, Пераст.² Ово село у Боки је, пре свега, било интересантно за изучавање с обзиром да је мало аутора који су га се у својим делима дотакли. Ти радови³ су, са данашње научне тачке гледишта, стари и не задовољавају савремену заинтересованост науке за традиционални живот овог краја Боке. Сваки члан групе имао је одређену тему коју је истраживао, а техника прикупљања грађе, односно радног материјала, био је интервју. Свакако да се интервју водио на

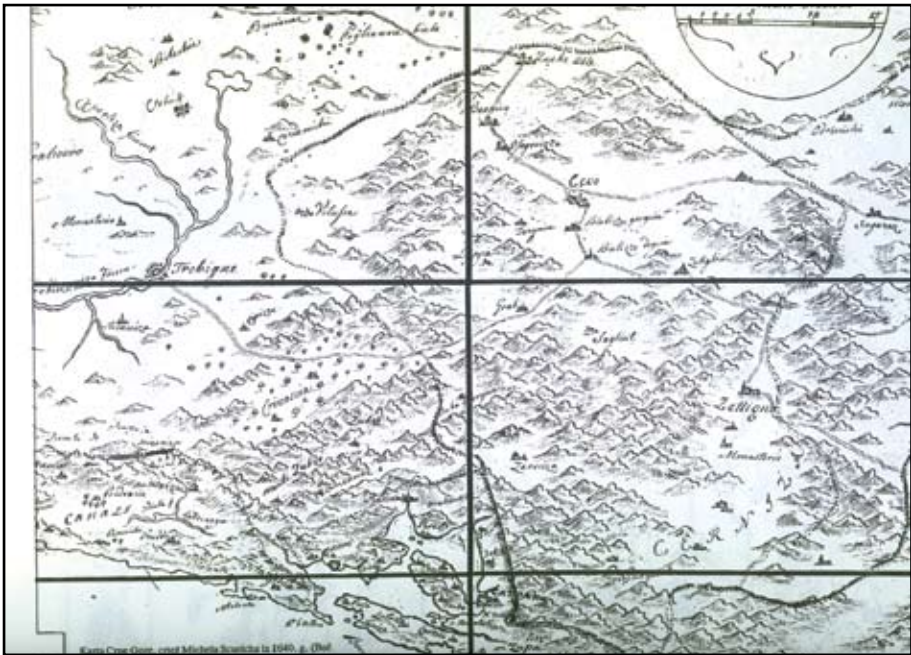
¹ На овом теренском истраживању учествовале су: мр Гордана Горуновић, Весна Исаиловић, Маријана Митровић и Александра Мирковић. Овом приликом се најискреније захваљујем свим нашим саговорницима без чије сарадње би истраживање било немогуће

² Руководилац овог пројекта био је проф. др Бранко Ћупурдија, Теренско-истраживачку екипу чиниле су мр Гордана Горуновић, асистент и студенткиње етнологије и антропологије Весна Исаиловић, Маријана Митровић и Александра Мирковић. Види извештај Г. Горуновић у *Етноантрополошки проблеми*, н.с., св. 1, 2006, стр. 229-230.

³ Од старијих радова који су се бавили дескрипцијом традиционалног живота места у Боки најпознатије је дело *Саве Накићеновића: Бока, антропогеографска студија*, Београд 1913.

основу одређеног броја претходно утврђених питања али са могућношћу прилагођавања истих току разговора са саговорником.

Приоритетне теме приликом нашег истраживања биле су везане, као што је већ поменуто, за покушај теоретског реконструисања некадашњег начина живота становника Горњег Ораховца. Наиме, Горњи Ораховац је састављен од 6 заселака⁴. 2003. године је у њима било стално насељених двоје људи на Убалацу. Поред њих, мањи број трајно одсељених с времена на време обилази своја стара огњишта и ради на имањима. Једна од тема посвећена је иселеничким миграционим токовима. Следећа тема везана је за особености и богатство материјалне културе, са посебним освртом

Сл. 1. Карта Црне Горе, цртеж Michela Sencicha из 1640. године на којој је уцртан и обележен Горњи Ораховац⁵

на традиционалну архитектуру села. Последње две теме, али не и по значају последње, посвећене су биле изучавању обредно-религијског живота села. Свакако треба знати да се овај културно-антрополошки концепт дели на приватне обреде, везане за јединку (нпр. комплекс обреда везаних за порођај, за смрт, сахране...) и цикличне, религијске годишње

⁴ Село Горњи Ораховац је комплексно село у чијем саставу се налази 6 заселака: Убалац, Велинићи, Кљавићи, Степен, Веље село и Жељевићи

⁵ Јевто М. Миловић, *Историјско-географски атлас Црне Горе XVI-XX вијек*, НИП, Никшић 1990, стр. 11.

обреле, углавном везане за групу - породица, задруга, село... (нпр. крсне славе, црквене и сеоске славе, прославе Божића и Васкрса...). Тема коју сам ја обрађивала је управо комплекс годишњих, цикличних обичаја и религијска пракса породице.

Током овог истраживања било нам је интересантно да су мештани најчешће изговарали стару народну пословицу: “Боље да умре село него обичај”. Даље би редовно додавали, у сопственој режији, на ову народну мудрост, да је то тако јер се село може обновити, а обичај никада. Васа Чубриловић, у чланку под називом *Село и његово уређење*⁶, село дефинише у односу на три базичне ставке. Дакле, село је:

1. територијална јединица
2. најмања управна јединица
3. привредна и културна јединица

Управо ова ставка је најбитнија за схватање села као обредно религијске заједнице. Чубриловић под овом ставком, поред привредне, наглашава и културну компоненту, јер како каже, свако село је било уједно и **верска општина**. Оно води бригу о цркви и свештенику, стара се о одржавању верских обичаја и верских обреда.

Село је трајна обредно-религијска заједница, али се неједнако испољава. С обзиром да је овај културни феномен у вези са друштвеним потребама, село као обредно-религијска заједница се може испољавати циклично или по потреби. Са друге стране, организацијски посматрано, село може деловати на **три равни**:

- на нивоу читаве сеоске заједнице
- на нивоу овлашћене групе представника који делују у име и на корист свих чланова заједнице
- на нивоу појединца- представника

Имајући све ове елементе на уму, видећемо на основу материјала добијеног директно на терену, да је село Горњи Ораховац одличан пример сеоске заједнице која је била остварена на плану обредно-религијске праксе.

С обзиром да су сви празници овог комплекса били и више него бројни, њихово елаборирање би превазилазило обим и потребе овог рада. Из тог разлога овде ће бити наведени најтипичнији религијски празници и начин њиховог прослављања у Горњем Ораховцу. Реч ће бити о:

- крсној слави, Божићу и Васкрсу, као примеру религијске праксе на нивоу породице;
- црквеној слави и литији (заветна слава, сабор), као примеру религијске праксе житеља села на колективном нивоу, целе сеоске заједнице.

⁶ Васа Чубриловић, *Село и његово уређење*, у *Историја народа Југославије II*, Београд 1960., стр. 731-734

Крсна слава

Три су свеца нарочито поштована и прослављана међу братствима и породицама Горњег Ораховца. Свети Ђорђе, 6. маја је крсна слава породица: Вукасовић, Даковић и Радановић. Светог Јована Богослова, 9. октобра, славе Дабижиновићи, а Светог Николу, 19. децембра, славе Драгутиновићи. Разговор са људима који су пореклом из Горњег Ораховца, а на тему крсне славе, даје нам могућност да створимо једну мање - више униформну слику о начину прослављања свеца заштитника породице.

Обичај је био, као што је и данас у већем делу Боке, да се на славу не позива. Када би се људи по први пут упознали, рекли би ко коју славу слави и тако би се знало да је позив, од тад па на даље, отворен. Можда ово правило најбоље осликава реченица саговорника Милана Вукасовића, родом из Степена: "На славу се зна ко долази, на свадбу се зове, а кад неко умре, каже се!". Гости су обично били пријатељи, кумови, рођаци и тазбина из других села. Међутим, уколико је било више кућа које славе исту славу, што је био случај са Степеном где су сви славили Ђурђевдан, онда би гости једне куће остајали код свог домаћина на ручку, као централном догађају славе, а после би одлазили на чашћавања и код свих других породица у селу. Најважнији, централни део церемоније одвијао се у просторији која се звала **сала**. То је уједно и физички централна просторија у кући, а у њој су се одржавала сва већа окупљања.

Домаћица је рано изјутра месила крсник, а прављен је и крст од неквасног теста. Поред крсника је стајало вино које се сипа на крсник приликом ломљења. У Горњем Ораховцу је било готово немогуће да поп дође ради две - три куће. Љубица се сећа да је, на неке славе када би то и временски услови дозвољавали, из Рисна долазио свештеник Марко Радуловић, а после свештеник Момо Кривокапић из Котора. Свештеник је долазио у једну кућу где су се сви који славе скупили и доносили са собом крсник и вино.

Дакле, ако нема попа да дође у кућу, све потребне радње обављају укућани. Обред ломљења крсника изводио би домаћин са још неким "великим, најбољим"- сином, братом, кумом, пријатељем. Хлеб прво пресече домаћин са доње стране на пола, потом на четврт. Након тога, крсник домаћин прелије вином па га поново ломи на пола али одозго и целива се са оним с ким ломи хлеб. У једну четвртину се забоду славска свећа, постави се поред иконе и гори цео дан. Обрад Дабижиновић који и данас живи у родној кући на Убалацу, наводи да би приликом ломљења крсника домаћин дао половину крсника домаћици рекавши јој: "Ево ти промијени!", што је знак да она треба да донесе колаче, вино, ракију. Након ломљења дижу се здравице, и то прво домаћин вином наздравља свакоме од гостију, на пример: " Живјели! Да буде срећна слава, да живимо здраво, да се посјеђујемо још дуго и да живимо у миру...". Прво

се пије у славу, онда у ваславу и сви се тако обреде два пута. Потом се ручава. Домаћин обавезно стоји док се руча.

За ручак се служи рибља чорба ако је слава посна, а за мрсну славу спрема се супа од браветине. Ако би нека породица успела преко године да припреми пршут, њега би чували за славу. Углавном се за славу припремало пециво бравије или свињско. Од послastiца прављен је падешпањ- патишпањ. Вино се углавном куповало. Правили су сок од дрењина и медовину.

Ако би слава била у пролетњем или летњем периоду, на пример Турђевдан, и ако би време било лепо и топло, онда би се славље одржавали чак и вани, у дворишту куће или на гумну. Гости су долазили и уочи славе, али их је највише било на сам дан славе. Од дарова својевремено се доносило воће, кафа, ракија, сир. По заласку Сунца, када се полако смањује и број гостију, свећа се **"смирује"**, не ваља се рећи да се гаси. Смирује се тако што се комад крсника умочи у вино, пољуби и њиме се смирује пламен на свећи, и каже се: "Наздравље!". Генерацијама се зна ко код кога одлази на славу и обавезно је да се свима њима слава "врати".

Божих

Празник рођења Исуса Христа, један од најрадоснијих празника у хришћанском свету, на посебан начин прослављао се и у Горњем Ораховцу. Интересантно је напоменути да је, Бадњи дан више прослављан, дочекиван са већим нестрпљењем и садржински, по мноштву обичаја, много богатији у односу на сам дан Божића. Ова констатација никако не указује на другостепени значај Божића у свести Горњо-оравчана. Напротив, видећемо из приказа скупа обичаја везаних за прославу ова два празника, да сваки од њих има јако битно место и велики значај.

Један од симбола празника Христовог рођења у православном свету јесте бадњак. Мушке главе куће **беру** (не секу) бадњак, рано изјутра, пре изласка сунца, и то пред Бадњи дан. Међутим, уколико би Божић пао у суботу, односно недељу, та седмица се зове Бадња, те је обичај налагао да се бадњак бере у понедељак или у четвртак ујутро. У брање иде домаћин и са њим син, брат или неко од мушких глава у кући. Бирало се дрво дуб као бадњак и при брању обавезно је да га забадњаче са обе стране. Бадњак се при брању забадњачи- засече се са обе стране те се оформи тзв. брада бадњака. Направе му тзв. браду- више пута засеку крај бадњака чиме се добија форма налик људској бради. Успут би брали и пруже дреновине, бршљана и ловора да би се њиме окитили бадњаци и двориште. Маслине и ловорике је у Горњем Ораховцу било веома мало, те су девојке силазиле чак и до Пераста да их наберу и њима оките и бадњак, и целу окућницу. Бадњак, дрен бршљан и остало брано је у околним доловима- Дубоки до, Дренова долина, Дренов до, Јасенов до, Први до и сл. Број бадњака је варијабилан, али се свакако сматрало и примењивало правило: "што

више-то боље”. Углавном се набере бадњака колико је мушких глава у кући, плус један за Анђела, један за принову, један за Исуса, за напредак и сл. Важно је да је број бадњака непаран и да се распореди за потребе троструког налагања. Наиме, бадњак су у Горњем Ораховцу налагали три пута у јануару: на Бадње вече 6. јануара, потом уочи православне Нове године 13. јануара и уочи Богојављења, на Крстовдан 18. јануара, кад се и постило први пут после Божића.

Бадњи дан је последњи дан божићног поста. Из разговора са Горњо-оравчанима закључујемо да је јако мало њих постилио цео божићни пост. Неки се сећају да су то радиле својевремено њихове баке. Али се зато постило на Вариндан, на Св. Николу и на Бадњи дан. Тема хране и ритуалних обједана на Бадњи дан захтевали би много дужу елаборацију. Овде ћемо напоменути оно најосновније. Жене би већ 5. јануара увече знале замесити тесто за приганице, а рано изјутра 6. јануара, када мушкарци оду по бадњак, оне би их пригале у врелом уљу у огњишту. У тесто, се стављао - цимет за посебну арому, затим суве смокве и грожђице којих је, како наводи Милена Перовић, у Горњем Ораховцу било мало. Миленина мајка је у дане око Божића доносила, из свог родног Столива и по 18 литара уља. Од тога већи дио би истрошили за пригање приганица. За Бадњи дан жене су спремале рибу. Нарочито је било тешко набавити бакалар. Ипак морамо имати у виду да је јако мало породица могло да приушти себи рибу за храну, посебно бакалар. Зимски временски услови би их онемогућили да сиђу до тржнице у Котор и купе га. Снег је некада могао нападати, како кажу, и преко висине колена. Углавном се за ручак спремала зелен на уљу - блитва, зеље, купус, али и пасуљ.

Када мушкарци бадњаке донесу испред куће, младе девојке су их китиле и украшавале зеленим грањем. Потом би их усправиле поред улазних врата. Тако су стајали до првог мрака. То је бивало доба када се мушкарци, обучени у лепу, свечану одећу, скупе пред кућом и бадњаке подижу на десна рамена. Поредани углавном по принципу старији па млађи, уносили су их у кужину, и то тањим крајем напред, а дебљим назад. На вратима кужине су их дочекивале женске чланице породице са посудама пуним жита посипајући их уз осмехе и видну радост. Мушкарци су их наздрављали речима: “Добро вече, наздравље Бадње вече”, а оне би одговарале: “Добро вече, наздравље са вама заједно!”. То се све огласи пуцњем из пушке чије су чауре и сами правили. Бадњаци се налажу један преко другог, наизменично у облику крста и то у правцу исток-запад, север-југ. Први бадњак, којег домаћин куће уноси, полаже се на огњиште у правцу исток-запад. Домаћин је бадњаке поливао вином унакрст изговарајући: “Бадњаче веселаче, ја тебе вином и шеницом, ти мене здрављем и весељем. Да роди ... (набраја се све што се има од стокe и све што се сеје и сади)!”. По завршетку налагања пију и сви остали. Флаша са вином стоји близу огњишта за полазника. Обичај је налагао да

се никако не сме спавати пре неголи се бадњаки на огњишту **првеселе**, односно прегоре. Кад који прегори неко од мушкараца излази пред кућу и оглашава се пучњем из пушке. Ватра се целе ноћи не гаси. Увек се у угао огњишта оставља један или више бадњака - тј. делова прегорених бадњака за идућу годину. То су тако звани **придавци**. Увек се оставља тај један бадњак - придавак за идућу годину.

Домаћица донесе сламу и поспе је по кужини. По слами се седи и једе. Жене не смеју да додирују наложене бадњаке, не смеју ни да их прескоче те су, женска деца, седела подаље од самог огњишта. Док гори бадњак на огњишту се пече и пециво на ражњу.

Сл. 2. Старо огњиште у кужини где је се својевремено налагао бадњак. Кућа Обрада Дабижиновића, село Убалац, Горњи Ораховац. Снимио аутор текста, август, 2003. године.

Након посног Бадњег дана следи Божићно јутро, весело, породично интимно, препуно разноразних ђаконија на синији покрај огњишта. Њега је још у Горњем Ораховцу посебно карактерисало ишчекивање врло битног госта - полазника. Годинама се знало ко је полазник куће. Он може бити и комшија и пријатељ. Не мора бити неко из родбине. Када полазник дође, домаћица га посипа житом, а он уноси бадњак, један који се стави испред куће претходне вечери, наранцу са забоденим парама и новчићима. Он прилази огњишту где је домаћица већ припремила ватру и **притакне** бадњаке да варниче. Тада **броји**- изговара своје жеље за здравље, пород, напредак, богатство целог домаћинства. Бадњаке опет

притакне да добију изглед крста, онда на њих стави пару, а у пшеницу крај бадњака, остатак новца, наранцу и шипак. Затим улазе сви у кућу и честитају празник међусобно **се мирбоже**: "Христос се роди!", и одговором: "Ваистину се роди!". Ако би се одлазило у цркву, после службе свак се са сваким мирбожио, чак иако је неко с неким био у свађи. Како наводи саговорник Неђељко Радановић, момци су једва чекали да се мирбоже са девојкама, поготово онима стасалим за удају.

На цак са сламом у кући се поставе наћве, а у њих се насече меса: куване каштрадине, кобасица, пршута, сира. Позната је изрека која осликава богатство божићне трпезе: "Ој Божићу брате, наједох се на те, и два дана по те, ал никад ко на те!" Око хране се седи на тзв. штоклицама а на њих се ставе врећице од сламе. Прво полазник кида комад пецива и то главу или плећку. Уколико би знао, полазник је *гледао* у плећку пецива како би *видео* како је судбина наклоњена домаћинству наступајуће године. Пре доручка сви пале свеће и мирбоже се, а после се са тим свећама обилазе обори и стока. На долине и њиве се односи шипак или наранца са ловором или маслином који се у њих забоду, а све ради плодности. За време обједна могао је да се користи есцајг-пошада, али су углавном јели и кидали месо рукама. Када одлази полазник на дар добија пар чарапа, пешкир или кошуљу. Интересантно је да је на Божић полазник и једини гост који долази у кућу. Овакав обичај забележио је још и Вук Стефановић Караџић приликом прикупљања и описивања старих народних обичаја - нема посета осим положајника.⁷

Жене су рано изјутра месиле тесто за чесницу и то без кваса. Погача би била јако тврда те би у средину заболи дрвену стопу, а у њу грану ловорике. Ловорику би онда окитили крпицама и воћкама, углавном сувим. Свако од укућана је током дана морао да се *обреди* чесницом, те би ломили с крајева по комадић.

Божић је углавном кућна, породична слава, празник који се честита и другима. Кућа се не мете нити се кости пецива из куће износе све до Нове године 14. јануара. Тринаестог и деветнаестог јануара увече се поново налажу бадњаци а и пецива од Божића се остави да се за те дане има боље јести и почастити се.

Деца су се радовала Бадњем дану и Божићу како због приганица, тако и због пецива. Било им је интересно када старији пуцају из пушака, кад се уносе бадњаци и дочекују гости. Свака кућа стављала би изнад врата и на капије наранцу са маслиновим гранама.

Ако је у кући био смртни случај те године, Божић и слава су се празновали на скромнији начин и у уском кругу родбине. Са слављењем славе и Божића, како тврде саговорници, није се ваљало прекидати. Ако се једна година прескочи, и онда се не слави наредне три године.

⁷ Вук С. Караџић, *Српски ријечник I, А-П, 1852.г*, Просвета, Београд, 1986., с.в. **Божић**

Сл. 3. Бадњак закачен за чокот винове лозе крај улазних врата куће Обрада Дабижиновића. Снимио аутор текста, август, 2003. године.

Васкрс⁸

Васкрс је празник који се прославља широм хришћанског света, а којим се заправо евоцира сећање на догађај који је камен темељац хришћанства и као религије и као филозофије. Као празник од тако великог значаја, Васкрс се у Горњем Ораховцу прослављао на начин који је имао по нешто заједничко са прославама Васкрса у околним крајевима. Имао је и неке особености. Славко Даковић наводи да је вера старих људи била већа и чвршћа. Скоро сви становници Горњег Ораховца постили су свих седам недеља Часног поста. Његова мајка је била јако побожна, те је постила све постове. Љубица Драгутиновић се присећа да су жене на Чисти понедељак вешале о комостре љуске јаја да би се деца уплашила и да би упамтила да је пост почео. Сви остали су пред Васкрс обавезно постили Велики Петак. Јаја која су за Васкрс шарана су била домаћа и жене су их скупљале током целе недеље пред празник. Јаја су се шарала писалицом и воском. Техника је била следећа: јаја су шарана

⁸ Моји саговорници су једнако употребљавали изразе **Ускрс** и **Васкрс**, не правећи разлику међу њима

воском растопљеним у металним посудама – конатицама. Писалицом - дрвце се зареже на врху и ту се стави фолија попут малог ексера, затим се слој воска у жељеном облику ставља на јаје, тако се јаја пишу. Јаја се затим кувају у боји. Фарбана су у луковини или касније и у куповним бојама. Како каже Милан Вукасовић, раније се шарало доста јаја. Нека су шарана у чађом. Обавезно је остајало једно бело тзв. калуђер. Све се то радило на Велики Петак. Веровало се да јаје које је снешено на тај дан, може здраво да остане преко целе године и оно се чувало офарбано од Васкрса до Васкрса.

Ујутро на празник би прво укућани честитали једни другима речима: “Христос Васкрсе!” и одговором: “Ваистину Васкрсе!”, а затим би се куцали јајима. Сељани се посећују тог дана и жене деци доносе бар по једно јаје на дар. Интересантна је изјава Милене Перовић која каже да је обичај налагао да се остављају три јајета за попа, три за учитеља, два за сваког мушкарца који сврати у кућу а за женску чаљад по једно.

Младеж би излазила из кућа, обилазили су једни друге и скупљали се на гумнима. Момци су знали да се састану и да шарана јаја поставе уз зид неке куће, а онда да их новчићима гађају. Наравно, ко погоди јаје - добије га.

Сл. 4. Звонце за стоку и гумно, село Убалац, Горњи Ораховац. Снимио аутор текста, август, 2003. године

Цвети су празник недељу дана пред Ускрс када се бере мљечика. Од ње се плету венчићи, кити се стока да би давала много млека преко године. На Велики петак, строго се пости. Међутим, Милена Перовић наводи да се тог дана спремао бакалар. То је управо једна велика особеност у обичајима овог краја. Васкршња трпеза је богата, мрсна и од јаја, наравно, шарена. Углавном би се клали јагањци и месо би се кувало

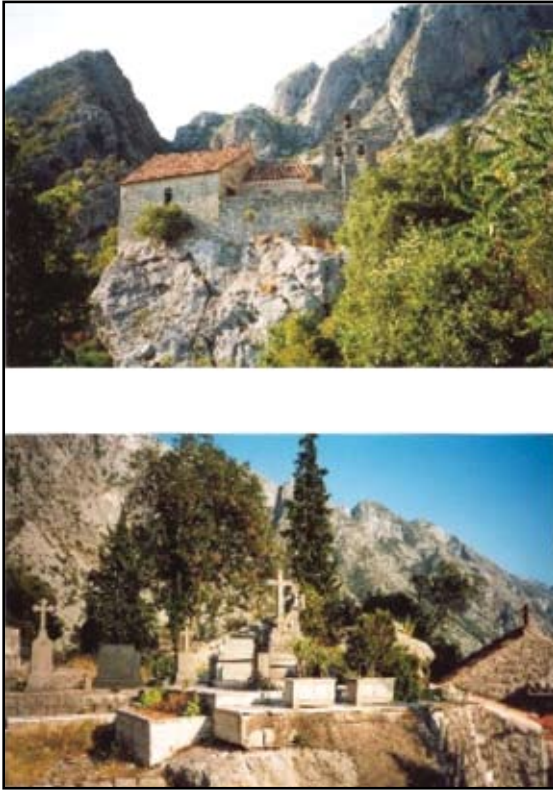
и пекло. На трпези би се нашао и пршут и сир. Винове лозе у Горњем Ораховцу није било те су ракију куповали на Приморју. Причешћивања у цркви је било. Причестио би се онај ко је постио цијели пост, али је таквих временом бивало све мање и мање.

Литија – заветна слава

За сва села Горњег Ораховца заветни дан је Тројичиндан. Житељи су се заветовали да славе овај празник да би се људи и стока сачували од разних заразних болести, углавном колере која је некада раније харала овим крајевима. Рано тог јутра би се народ скупио пред црквом Св. Ђорђа у Доњем Ораховцу. Након литургије, присутни би се организовали за ношење литије, барјака и иконе Св. Тројице коју је увек носио Петар Радановић, отац мог саговорника Неђељка Радановића. У литији је ношена и икона Пресвете Богородице која је нађена отприлике средином XIX века у мору. Рађена је на дрвету и претпоставља се да потиче са Михољске Превлаке. Ова оригинална икона се и данас налази у цркви Св. Ђорђа у Доњем Ораховцу, а постоји и њена копија са сребрним окловом. Ова икона се проноси у литији уз молитву за заштиту од колере јер се дуго веровало да су превлачки свештеници заправо од колере умрли. Године 1998. када је проношена чудотворна икона Пресвете Богородице Тројеручице, на жељу Милене Перовић, била је постављена неко време и у Доњем Ораховцу, у цркви, управо због оравашког завета против ове опаке болести.

У литији се од цркве ишло на Растов До, потом би прешли на Бријег, па на Степен и ту, на ливади, под мурвом, би се поставила литија те би ишли по свим кућама и сакупљали **лемозину** - прилог на икону. Свака кућа на Тројичин дан би клала козу или јагње па би месо кували и пекли. Поред тога су секли пршут и каштрадину а најважније је било скувати *ориз* - пиринач у козијем млеку помуженом тог јутра. Свака кућа је у сали постављала сто за 12 места и ориз у млеку се разасипао у 12 тањира, прво плитки па дубоки, па пошава – есцајг. Кад би учесници литије свратили, сви би се гостили. Горњо-оравчани су долазили код Доњо-оравчана на њихов заветни дан- Госпођиндан, а ови су Горњо-оравчанима узвраћали посете на Тројичиндан. Временом се круг пријатеља и званица ширио. Тако су, на пример, по разговору са Миленом, момци из Цуца долазили да би видели девојке за удају.

На челу литије иде свештеник, затим остали који су носили литије, те онда сав присутни народ. После Степена су настављали у заселак Велиниће пред црквом Св. Јована где се стаје и чита Јеванђеље и, увек, клечећи слуша. И ту се иде по кућама и гости. У овом засеоку је било мало кућа. Са Велинића се иде даље на Убалац код цркве Св. Јована Богослова, чита се Јеванђеље и, опет, свраћа на гошћења. Одатле се преко стране Плијешт иде до цркве Св. Петке у Оравачки До. Ту се одржава

Сл. 5. Црква Св. Ђорђа са гробљем, Доњи Ораховац, одакле је кретала литија на Тројичин дан. Снимио аутор текста, август, 2003. године

централни дио прославе кад сви играју и певају. Како нам каже Милена, тада нико не носи ништа од јела са собом, јер су се сви већ погостили у свим кућама кроз сва села куда је литија прошла. После општеноародног веселја испред цркве Свете Петке, ишло се даље у Веље село где је постојала вода крај које се застајало. Када се носи литија каже се још и да се **носе крсти** и учесници певају ако је ведро: "Крсте носе Бога моле, и у Бога кишу просе, Подај Господи", или ако је кишан период: "Крсте носе, Бога моле и у Бога сунце просе, Подај Господи". Задњи пут се литија проносила кроз села Горњег Ораховца 1946. године. Касније, у доба комунистичког режима, окупљања овакве врсте су била забрањена, те овај обичај, на жалост, ни до данас није обновљен.

Црквена слава

Обично је свако село имало и своју цркву, а покрај ње и своје сеоско гробље. Црква у Оравачком долу била је посвећена Светој Петки Трновој, 8. августа. Тај дан су сељани Горњег Ораховца славили као црквену славу. Сељани би на Петковицу доносили сир и пршут испред цркве где се јело

и веселило. То је био **горњо-орახовачки сабор**. Љубица Драгутиновић тврди да су се бели мрс и вуна тог дана чак излагали и продавали по принципу лицитације, те да је новац тако зарађен користио као прилог цркви или је пак даван некој сиромашној кући.

Свакако је и овај дан био прослављан на нивоу целе сеоске заједнице. Седело се на пижулима по ободу црквене авлије. Реч је о врсти каменог зидања, поређаним у круг. Слободни простор у средини је служио као, рекли бисмо, подијум за игру кола. Нарочито су се млади веселили сабору, јер је ово био још један начин да се лепог августоског дана сви друже, упознају, можда заљубе, па чак и заруче.

Закључак

Тамо где су развијени социо-економски елементи заједнице⁹, јављају се и обредно-религијски елементи руралне заједнице. Под селом као обредно-религијском заједницом подразумевамо ону руралну заједницу која друштвено организованим деловањем својих чланова, нарочито помоћу магијско-религијских радњи, тежи да утиче на природне и натприродне силе, али и на друштвене чинове, како би биле повољно усмерене ка целој заједници а не само појединцима. Дакле, акценат је управо на колективу. У свом чланку *Колективни сеоски обреди као културни феномен*¹⁰, проф. др Бандић указује да су ови обреди значајна компонента традиционалне културе народа овог подручја.

Корпус цикличних религијских обичаја у Горњем Ораховцу свакако је попримио, поред неких заједничких елемената, и специфичне облике и конститутивне елементе. Узрок томе је и специфичан вековни гранични – *крајински* – положај овог села. Спаљиван, нападан и прогањан од стране разних непријатеља, кроз своју вековну историју, овај крај, видели смо, ипак се развијао и постојао као *целовит* - и социјално, и обичајно, и територијално.

У циљу бољег расветљавања проблема осврнућу се на ставове великог социолога и антрополога, представника француске социолошке школе, Емила Диркема. По њему религијске представе *колективне су представе* које изражавају *колективну стварност*. Обреди су поступци који се зачињу унутар окупљених скупина; намера им је да узбуди, одрже или оживе одређена ментална стања у тим скупинама. Према томе, ако су категорије религијског порекла, оне треба да поседују својства заједничка свим религијским чињеницама; оне би такође требале бити

⁹ Ова констатација свакако је примењива на случај Горњи Ораховац јер је ово село функционисало, како смо већ навели, као скуп 6 заселака

¹⁰ Д. Бандић, *Колективни сеоски обреди као културни феномен*, НПЗ, бр. 2., Нови Пазар 1978, стр. 133-135

ствар друштвеног и плод групног мишљења.”¹¹

Колективни сеоски обреди су у нашем народу постали већ у родовско-племенском оквиру али су се, свакако измењени, сачували и до данас у сеоским заједницама, инкорпорирани у **традиционалне структуре**. Ове структуре су заједничке за оба типа традиционалне друштвене организације: родовско-племенску и сељачку. Сеоски циклични обреди, чије начине изводјења у Горњем Ораховцу сам овде представила, настали су првенствено из неопходности задовољавања потреба, ма ког обима оне биле¹². Овај сегмент сеоског живота у Горњем Ораховцу је био толико битан да је ушао и у пословицу поменути на почетку овог рада и свакако је ову заједницу одржавао на окупу кроз векове.

Библиографија:

1. Бандић, Душан, **Колективни сеоски обреди као културни феномени**, у *НПЗ*, бр. 2., Нови Пазар, 1978.
2. Чубриловић, Васа, **Село и његово уређење**, у *Историја народа Југославије II* Београд, 1960.
3. Диркем, Емил, **О подели друштвеног рада**, у *Каријатиде*, Београд, 1972.
4. Карацић, Вук С., **Српски ријечник II**, Београд, 1986.
5. Миловић, Јевто М., **Историјско-географски атлас Црне Горе XVI-XX вијек**, НИП, Никшић, 1990.

¹¹ Емил Диркем, *О подели друштвеног рада*, Каријатиде, Просвета, Београд 1972. стр. 112-117.

¹² Ибид, стр. 139.

Aleksandra Mirković

VILLAGE GORNJI ORAHOVAC
MAIN FOLK CUSTOMS AND HOLIDAYS: A FIELD RESEARCH

Summary

This paper is an ethnographic study dealing with issues of description reconstruction of the cycle of annual religious rites in the today almost abandoned village Gornji Orahovac in the Boka Kotorska Bay. The emphasis is laid on the customs and ceremonies that present the village Gornji Orahovac as a rite-religious community. The paper is also a presentation of a portion of the material collected within the field research done by the Research Centre of the Faculty of Philosophy, University of Belgrade at the request of the Cultural Centre Jadran- Arts of Perast.

The ceremonies herein are described in the way in which they used to be carried on in the past, that is, when the village was in its prime. They are: Krsna Slava-celebration of the family Patron Saint, Christmas, Easter, Procession and Church Patron Saint. It means rites related to religious holidays on family and community level. Therefore the rites concerning private and personal events such as weddings, birthdays and burials are not included in this study. The description follows the logic of the presentation of participants in the ceremony, used artefacts and rules of performing the rite that were more or less strictly respected. Attention was given both to the spiritual and religious aspects of performing and respecting the customs and the material ones, in the sense of noting ethno-dishes, everyday way of life and objects in which, or around which, the celebrations took place.